DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh36874>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 03.09.2019
Kabul Tarihi: 05.02.2020
Online Yayın: 29.02.2020

Article Type: Research article
Submitted: 03.09.2019
Accepted: 05.02.2020
Published Online: 29.02.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

Çetinkaya, Ş. (2020). Türkiye'nin 2007-2017 Dönemi Dış Borcunun Enflasyon Üzerindeki Etkisi. *Journal of History School*, 44,631-647.

**TÜRKİYE'NİN 2007-2017 DÖNEMİ DIŞ BORCUNUN ENFLASYON
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Şahin ÇETİNKAYA¹

Öz

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları için gerekli olan yatırımlar tasarrufların yeterli düzeyde olmamasından dolayı sınırlı bir seviyededir. Tasarruflar planlanan yatırımların kaynağını oluştururken, yapılan yatırımlar hammadde ve yatırım malı ithalatının artmasını ve gelir düzeyinin yükselmesiyle dış tüketim mallarına olan talebi artırmaktadır. Artan ithal talebi gidermek için ihracatı yükselterek ülkeye döviz girişi sağlamak ya da dış borçlanmaya gitmek gerekmektedir. Dış borçlanma, hem tasarruf yetersizliğinin giderilmesinde hem de kalkınma için gerekli ithalatın yapılabilmesine imkân sağlamaktadır. Dış borçlanma ve enflasyon ülke ekonomisinde önemli sorunlardan biridir. Kayıt dışı ekonominin fazla olması, meydana gelen konjonktürel dalgalanmalar, bütçenin devamlı açık vermesi, borcun borçla karşılanabilir hale gelmesi, özel ve kamu harcamalarında yapılan israflar ve yaşanan doğal afetler dış borçlanmanın artmasına neden olmuş ve ülke ekonomisi olumsuz etkilenmiştir. Bu çalışmamızda borçlanma ile enflasyon ilişkisi veriler doğrultusunda incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Borç, Enflasyon, İthalat, İhracat, Dış Ticaret

¹Dr. Öğr.Üyesi, Uşak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,İktisat Bölümü,İktisat Politikası Anabilim Dalı, sahin.cetinkaya@usak.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2937-4247

The Impact of Turkey's 2007-2017 External Debt on the Inflation

Abstract

It is necessary for the development of developing countries investments not having adequate levels of savings is limited. When you create a source of savings planned investment investment investment and imports of raw materials increased and income level of the goods with their demand for foreign consumer goods. To resolve the increasing demand for imported foreign exchange into the country, raising exports allow or external borrowing needs to go. External borrowing, lack both the savings necessary for development both in removing imports itself. External borrowing and inflation is one of the major problems in the country's economy. Off the record is more than the economy, the cyclical fluctuations occur, the budget is always open, become fungible debt you owe, in private and public spending, waste and natural disasters increased external borrowing and the country's economy, influenced by the negative. In this study, we examined the relationship of inflation data in line with borrowing.

Keyword: External Debt, Inflation, Import, Export, Foreign Trade.

GİRİŞ

Dış borçlanma yatırımları, ihracatı ve ekonomik büyümeyi sağlamaktadır. Sermaye birikiminin yetersizliği, bankalardan, uluslararası kuruluşlardan ve yabancı ülkelerden borçlanmaya itmiştir. Dış borçlanmanın artmasında, büyümenin dış alım yoluyla yapılması ve giderlerinin dış satım gelirlerinden düşük olmasından dolayı ülkelerin yaşadıkları kaynak sıkıntısı neden olmaktadır.

Dış borçlarla enflasyon arasındaki ilişki yıllardır incelenmektedir. Ele alınan çalışmalarda, dış borçların yatırıma dönüştürülmesiyle büyümenin olabileceği üzerinde durulmuştur. Dış borçların yatırıma ayrılmasıyla elde edilen getiri, dış borç maliyetinden yüksek olduğu müddetçe borçlanan ülkede milli gelirden bir artış gözlemlenecektir. Çalışmaların yapıldığı dönemlerde ortaya çıkan farklılık, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, borçluluk sınırları ve dışa açıklık gibi faktörlerden elde edilen sonuçlar arasında farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Ülkelerin borç miktarındaki artışlar büyümeyi azaltmaktadır ve ülkeleri enflasyonist sürece sokmaktadır. Çünkü aşırı borçlanma borçların geri ödenmesi sırasında ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Aşırı borçlanma kamunun makroekonomik dengeyi sağlamasını güçleştirerek, tasarrufların ve yatırımların borç ödemelerine gitmesine sebep olmakta ve büyümeyi azaltmaktadır.

Borçlanmanın ekonomik büyümeye, gelir dağılımına, faiz oranlarına ve ödemeler dengesine etkilediği gibi ülke ekonomilerinde enflasyon üzerinde de etki yaratabilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde yetersiz olan tasarrufların etkisiyle yatırım düzeyinin istenen düzeyde olmamasından dolayı hedeflenen yatırımların

ülkelerin emisyonu başvurarak kendi imkanlarıyla ulaşmak istediklerinde nominal geliri artırmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da enflasyonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Nürkse'nin belirttiği gibi “kısır döngü” içinde bulunan bu ülkelerde hedeflenen kalkınma düzeyini kendi olanaklarıyla gerçekleştirememekte ve kendi kendine gerçekleşen büyümeye ulaşabilmesi için ancak dış borçlanma ile sağlanabileceği belirtilmektedir.

YÖNTEM

Çalışmada 2007-2017 dönemine ait istatistiksel verileri kullanarak enflasyonun etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Resmi kaynaklardan alınan istatistikler kullanılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Nicel verilerin karşılaştırılması yapılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Ekonomi yazının dış borç enflasyon ilişkisini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Genel teori, dış borçların ekonomik büyümeyi azaltacağı ve enflasyonu arttıracakları üzerine kurulmuştur. Söz konusu ampirik çalışmalardan birçoğu bu teoriyi doğrularken, bazıları da anlamsız bir ilişki bulmuşlardır.

-Kamacı (2006) Dış Borçların Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi çalışmasında dış borç ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişki olduğunu tespit etmiş ancak dış borç ile enflasyon arasında ilişki göremediğini ifade etmiştir.

- Akan ve Kanca (2015) Türkiye’de Dış borçlanma büyüme ve enflasyon ilişkisi çalışmasında, dış borçlanmadan diğer makroekonomik değişkenler üzerine etki(ler) saptanmışken, elde edilen bu bulgunun Türkiye ekonomisi özelinde düşünüldüğünde farklı olduğu görüldüğü öngörüsünde bulunmuştur.

-Kutlu ve Yurttagül (2015) Türkiye’de dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisi 1998-2014 çalışmasındaki sonuç kısmında, Türkiye’de net dış borç stoku ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1998:01 2014:02 – dönemleri arasında Granger nedensellik testi kullanılarak ampirik açıdan analiz edilmiştir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, net dış borç stoku ile ekonomik büyüme değişkenleri arasında tek yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buna göre %5 anlamlılık düzeyinde, net dış borç stokunun ekonomik büyümenin Granger nedeni olduğu; büyümenin ise net dış borç stokunun Granger nedeni olmadığı sonucuna varılmıştır. Çalışmamızdan elde ettiğimiz bulgu, dış borçtan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığını destekler niteliktedir” değerlendirmesi görülmüştür.

Literatür taramasında sıfır borç ve diğer makro göstergeler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan birçok çalışmaya rastlanmıştır.

DIŞ BORÇLARLA İLGİLİ KAVRAMLAR

Borçlanma, muayyen zamanda borç alınan nakit ve kıymetli şeylerin geri ödenmesi olarak bilinmekteyken, borç ise ivaz olarak alınmış herhangi bir bedelin ödenmesi mükellefiyetini anlatmaktadır (Ulusoy, 2004).

Dış borç, bir ülkenin belli bir zaman dilimi içerisindeki gayri safi borçları, o ülkede yerleşik olmayan kişilerden bir sözleşmeye dayanarak sağlanmış olan kısa, orta ve uzun vadeli krediler toplamıdır (HDTM, 1991: 3).

Borçlanma genelde iki yönlü bir finansman olmasında geri ödemeler sonucu giderin oluşması ve elde edilen gelirin borçlanmayla olmasından kaynaklanmaktadır (Şeker, 2006: 75). Borçlanan devletler büyümek için yaptıkları yatırımları ve tüketimlerini azaltarak borçlarını ödeyebilmektedirler (Karlık, 2007: 157). Artan kamusal faaliyetlerin finansmanında devletler vergilendirme, emisyon ve borçlanma gibi üç temel araçtan faydalanabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler devamlı olarak bir finansman sıkıntısı içerisindeyler. Devlet yeni vergiler koyarak ve vergi oranlarını arttırarak kamu faaliyetlerinin gelişmesini sağlayabilmektedir (Şeker, 2006: 80-81).

Vadelerine Göre Dış Borçlar

Para piyasalarından elde edilen ve süreleri bir yıl olan kısa vadeli dış borçlara aynı zamanda dalgalı borçlar da denilmektedir (Erdem, 1996: 26). Uluslararası ticarete ödeme meselelerinin çözülmesi ve likidite yaratılması için genelde kısa vadeli dış borçlar kullanılır (Adıyaman, 2006: 24).

Vadesi 1-5 yıl olan kredilere orta, 5 yıldan daha fazla olanlara ise uzun vadeli borçlar denilmektedir. Uluslararası sermaye piyasalarında kıymetlendirilen, ülkelerin ekonomik büyümelerini desteklemek için alınan kredilerdir (Poyraz, 1995: 26). Bütçedeki gelir-gider arasındaki açığını ileri ki dönemlere aktarılması, uzun vadeli dış borçlanmada faizin düşük olması, miktarın fazla olması, geri ödemenin kolay ve süresinin kısa olmamasından dolayı, devletin en çok başvurduğu borçlanma türlerindendir (Eker ve Meriç, 1999).

Uzun vadeli borçların normal kaynağı piyasada uzun süreli yatırım fırsatları bekleyen tasarruflardır. Kısa vadeli borçlanılan piyasaya genellikle para piyasası denildiği halde uzun vadeli kredi alınan piyasaya sermaye piyasası

denilmektedir. Sermaye piyasalarından uzun vadeli kredi sağlamanın başlıca yolu tahvil ihracıdır (Müftüoğlu, 1989: 610).

Kullanış Biçimine Göre Dış Borçlar

Projenin finansmanında kullanılmak üzere projeye bağlı olarak alınan krediler kamu sektöründe planlanan yatırım ve kalkınma programlarında finansman ihtiyacını gidermek, belli bir üretim hacminin gerçekleşmesi ve yerel para ile ilgili masrafların karşılanması için kullanılabilirler. Kendi iç tasarruflarıyla giderilemeyen tasarımların finansmanında az gelişmiş ülkeler bu kredilere ihtiyaç duyabilir.

Program kredileri ise belli bir projeye bağlı olmayan uluslararası finansman kuruluşlarından veya hükümetlerden sağlanan ve kalkınma programının dış ödeme açıklarının finansmanına yönelik dış yardımlar olarak kullanılmakla birlikte krediyi alan ülkeye de kolaylık sağlamaktadır (Seyidoğlu, 1992: 704).

Bu iki tür kredi karşılaştırıldığında az gelişmiş ülkeler açısından program kredilerinin kullanımında elde ettiği serbestlik nedeniyle avantajlı olarak kabul edilmektedir. Borç veren uluslar denetlemesinin kolaylığı ve siyasi nedenlerden dolayı proje kredilerini tercih etmektedirler.

Bağlı krediler, imzalanan sözleşmeye göre, nakdi değer elde eden ülkeye aldığı nakdi değeri kullanma şartı getirmekte böylece nakdi değeri alan ülkenin kullanmasından mahrum edilmektedir (Ulusoy, 2004: 58). Serbest krediler belli bir projeye bağlı olmayan ve kaynağı belli olmayan kredilerdir. Uygulamada daha az rastlanılan bu tür kredilerde, kredi alan ülke bu şekilde sağlamış olduğu fonları kullanmaktadır.

İsteğe Bağlı ve Zorlayıcı Borçlar

Zorlayıcı borçlar devletin zorla borç elde etmesi olarak görüldüğünden vergiye yakındır ve vergi ile isteğe bağlı borç arasında olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu gibi borçlar vergiler gibi karşılıksız olmayıp devlet borçlarını sonuçta faizi ile birlikte ödemek zorundadır (Erdem, 1996: 19).

İsteğe bağlı borçlarda devlet borçlanma koşullarını kendi tek taraf olarak belirlemektedir. İhraç edilen devlet tahvillerinin piyasadan yeterli oranda talep görmemesi sonucunda bunların zorunlu satışını sağlayabilmektedir. Günümüzde en çok kullanılma alanı olan borç çeşitlerindendir (Heper ve Erdem, 1988: 222).

Dış Borçlara İlişkin Teorik Görüşler

Klasik iktisatçılara göre devletin ekonomiye müdahalesi karşı olmasından dolayı kamu harcamalarını en düşük seviyede tutmak, küçük ve denk bütçeyi uygulamak, borçlanmadan uzak durmak ve harcamaları vergilerle finanse etmeyi savunmuşlardır. Kamu bütçesinin ekonomi içerisindeki payının fazla olması ve açık vermesi durumunda borçlanma ortaya çıkmaktadır. Smith' ten Mill'e kadar bütün klasik iktisatçılar borçlanmaya karşı uzak davranmakta ve borçlanmayı savaş gibi olağanüstü zamanlarda başvurulabilecek geçici bir finansman kaynağı olarak görmekte-dirler (Çelen ve Zülfüoğlu, 2008).

Elde edilen borç ekonomik kaynakların geliştirilmesinde değerlendirilmezse halkın vergi ödeme gücü azalacaktır. Fakat klasikler devlet borçlarından elde edilen gelirlerin yatırım projelerinde kullanılarak, toplumun refah düzeyinin yükselebileceğini, yapılacak yatırımlarla toplam vergi gelirini çoğaltarak borcun ödeme aşamasında gelecek kuşakların karlı bir ortamda bulunabileceği olasılığını dikkate almamışlardır.

Artan devlet borçları David Hume göre ekonomide enflasyonist bir etki yaratacağı görüşündedir. Vergilerde artış sağlanarak devlet borçlarının faizlerinin ödenmesi gerektiğini böylece getiri elde eden gruba yönelen transfer ödemelerin artacağını, getiri elde eden sınıfın büyüyeceğini ve buna bağlı olarak da üretken sınıfların küçüleceğini savunmaktadır. Ülkenin dışa bağımlı hale gelmesinin nedeni yabancı kaynaklardan sağlanan kamu borçlarıdır (Savaş, 2000: 215).

Kamu giderlerinin finansmanında vergiler yerine borçlanmanın tercih edilmesi bir ekonomideki hareket seviyesi ile bağlantısının olmadığı görüşünü İngiliz iktisatçısı ve maliyecisi olan David Ricardo ele almaktadır. Ricardo'nun fikirlerine göre kamu borçları, vergi mükelleflerinin bir yükümlüğü ve bunu ellerinde bulunduranların bir varlığıdır. Bu teoreme göre, kamu borçlarında meydana gelen artış vergileri azaltarak gelecekteki vergilerin artmasına bu da bireylerin vergi artışına karşılık artan borç stokuna talep sağlayacaklardır (Bağcı, 2001: 16-20).

Ricardocu denklik teorisine göre, geleneksel modeller fiyat düzeyinin belirlenmesinde bireylerin rasyonel beklentilere sahip olduğunu ve para politikasının etkin olduğunu ileri sürerek toplam talep ve dolayısıyla fiyatlar genel düzeyi üzerinde maliye politikasının bir etkisinin olmadığını kabul etmektedirler. Buna karşılık Keynes, kamu harcamalarındaki artıştan veya vergi gelirlerindeki azalıştan kaynaklanan bütçe açıklarının talebi arttırarak enflasyonu etkileyebileceğini varsaymaktadır (Bedir ve Dikmen, 2014:1).

Türkiye'nin 2007-2017 Dönemi Dış Borcunun Enflasyon Üzerindeki Etkisi

Parasalcı görüşe göre, bütçe açıklarındaki artış, para arzında ve fiyatlar genel düzeyinde bir artışa sebebiyet vermektedir. Bu görüşe göre enflasyon parasal bir olgudur (Serban, 2012: 11). Friedman'a göre enflasyon, kamu kesimi tarafından devletin bazı gelirler elde etmesi, işsizliğin önlenmesi, üretimin ve istihdamın artırılması gibi amaçlara ulaşabilmek için yaratılmaktadır. Bu çerçevede enflasyon kamu mali politikalarına bağlanmaktadır (Özmen ve Koçak, 2012: 4).

Keynesyen iktisat talep yönlüdür ve ekonomi daima tam istihdam seviyesinde dengede değildir. Dengeden uzaklaştığında ekonomi kendiliğinden dengeye gelemeyecek ve devletin müdahale etmesine gerek duyulacaktır. Tam istihdamın sağlanmasının bir aracı kamu borçlanmasıdır. Tüketime üzerinde gelirin ve parasal değişkenlerin etkisi büyüktür. Bütçe açığı veya fazlası verilerek ekonomik durgunluk ve genişleme dönemlerinde istikrar sağlanması başarılı bir politika aracı olarak değerlendirilebilir. Keynesyen teorisinin ele aldığı çarpan etkisi kamu harcamalarının istihdam ve gelir üzerinde etkisi vardır (Bacı, 2001: 25-26).

ENFLASYON

Fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış olarak tanımlanabilecek olan enflasyon kavramı hanehalkının belli bir mal sepetini satın alma maliyetindeki artış olarak da tanımlanabilmektedir. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus enflasyon kavramından bahsedilmek için fiyat artışlarının sürekli olması gereğidir.

Enflasyonun Türleri ve Kaynakları

Hanehalkının bir mal sepetini satın alma maliyetinin artması olarak tanımlanabilen enflasyon kavramı farklı unsurlardan beslenmektedir. Bu anlamda enflasyon ortaya çıkış kaynağına göre pek çok alt türde sıralanabilmektedir.

- Talep Enflasyonu

“*Talep çekişli enflasyon*” olarak da adlandırılan bu bölümde toplam talebin toplam arzı aşması durumu anlatılmaktadır. Buna göre toplam arz sabitken toplam harcama unsurlarında meydana gelen artışlar fiyatlar genel düzeyinin artışı ile sonuçlanmaktadır.

$$Y = C + I + G + NX$$

Milli gelir özdeşliğinde yer alan tüketim, yatırım, kamu harcamaları ile net ihracat büyüklüklerinde meydana gelen artışlar toplam talebin artmasına neden olacak ve fiyatlar genel düzeyini yukarı doğru çekerek talep enflasyonuna yol açacaktır.

- Arz Enflasyonu

“*Maliyet itişli enflasyon*” olarak da tanımlanabilen arz enflasyonu; üretim faktörlerinin fiyatlarında meydana gelen artışların üretimin maliyetini artırarak bu durumu fiyatlar genel düzeyine yansıtması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Toplam talepte herhangi bir değişiklik yokken üretim faktörlerinin fiyatlarında meydana gelen artış, üretim sürecinde ara mal olarak kullanılan mal veya hizmetlerin fiyatlarındaki artış, reel döviz kurunda meydana gelen artış, enerji maliyetlerinin yükselmesi, fiyatın içine gizlenebilen dolaylı vergilerin yüksek oranlı olması, vb. türden gerekçelerle artan maliyetler fiyatlar genel düzeyi üzerinde artış baskısı yaratabilmektedir.

- Yapısal Enflasyon

“*Yapısal enflasyon*” ekonominin genel olarak zayıf yanlarından kaynaklanan fiyat artışlarını anlatmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen yapısal enflasyon sıkça ekonominin belli bir alana olan bağılılığından ve katılığından kaynaklanmaktadır. Talep yapısında ortaya çıkan değişimlere ayak uyduramayan üretim yapısının rijit bir özellik göstermesi olarak ifade edilen söz konusu enflasyon türünde ekonominin kaynak ve sermaye yapısının, gelişmiş olmaması gibi faktörler yüzünden uyum mekanizması çok yavaş işlemektedir. Bu anlamda yapısal enflasyon üretim cephesinden yeterli desteği göremeyen talep tarafının piyasanın yapısını bozarak fiyatlar genel düzeyi üzerinde baskı yaratması olarak bilinmektedir.

- Varlık Enflasyonu

Finansal varlıkların fiyatlarında oluşan kabarcıkların (balon) fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkisi olarak tanımlanabilen “*varlık enflasyonu*” ekonomik karar birimlerinin portföylerinde bulundurdıkları finansal varlıkların fiyatlarındaki artışların, bu varlıkları portföyünde bulunduran karar birimlerinin servetlerini artış yönünde etkilemektedir. Servet etkisi nedeniyle satın alma güçleri artan ekonomik karar birimlerinin piyasada toplam taleplerinin artmasına paralel olarak gelişen bu durumun makroekonomi üzerinde oldukça ciddi etkileri bulunmaktadır.

- İlimli Enflasyon

“*Sürünen enflasyon*” olarak da tanımlanabilen genellikle tek haneli olarak reel GSYH büyüklüğünü aşmayan bir ivmede gerçekleşen bu enflasyon türünün ekonominin büyümesi için gerekli olduğu yönünde bazı görüşler de bulunmaktadır.

- Yüksek Enflasyon

“Yüksek enflasyon” makroekonomik düzlemde reel GSYH büyüklüğünün üzerinde gerçekleşen ve yıllık düzeyde tek haneli veya çift haneli olabilen bununla birlikte fiyat artışlarının kronikleşerek kalıcı hale gelmediği bir türü açıklamaktadır.

- Hiper Enflasyon (Dörttnala)

“Hiper enflasyon” yıllık düzeyde iki haneli rakamların üzerine çıkan hatta 3 haneli boyutlara ulaşan bir düzeye karşılık gelmektedir. Hiper enflasyon ortamında ekonomik karar birimlerinin enflasyon bekleyişlerinin katılık ve süreklilik içerdiği bir türdür. Diğer yandan fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen bu ölçüde bir artış karşısında yerel para değer saklama işlevini yerine getiremeyeceğinden satın alma gücünün daha güçlü bir para birimi tarafından muhafaza edilmesi eğilimi hakim olmaktadır ki bu durum ekonomi yazınında ölçüsüne göre “para ikamesi” veya “dolarizasyon” olarak adlandırılmaktadır.

- Obsidionel Enflasyon

“Obsidionel enflasyon” özellikle savaş dönemlerinde negatif arz şoklarından kaynaklanan fiyatlar genel düzeyindeki artışları karşılamaktadır. Üretimin gerçekleşmesi sürecinde ortaya çıkan imkansızlıklar ve bunların yüksek fiyatlanması özellikle temel tüketim mallarının fiyatlarına yönelik bir artış baskısını da beraberinde getirecektir.

-Taksflasyon (Vergi Enflasyonu)

“Taksflasyon” yüksek oranlı vergi artışlarının mal veya hizmetin üretim sürecinde maliyeti artırması sonucu bu durumun piyasa fiyatına yansımaları ifade edilebilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kamu otoriteleri bütçenin açık verdiği zamanlarda gelir gider dengesini kurabilmek için fiyata kolayca yansıtılabilen dolaylı vergi gelirlerini artırmak gibi bir reflekse sahiptirler. Bu anlamda öncelikli olarak talep elastikiyeti katı olan ürünler tercih edilerek dolaylı vergi gelirlerini artırmak dolayısıyla bütçe açıklarını kapatabilmek mümkün olabilirken, diğer yandan yüksek fiyat artışları enflasyona neden olabilmektedir.

- Slumpflasyon

Kavramsal olarak bakıldığında “slumpflasyon” çöküş içinde enflasyon olarak karşılık bulmaktadır. Negatif reel GSYH büyümesine eşlik eden enflasyonist eğilimleri bir ekonominin karşılaşılabileceği en korkunç senaryo olarak da tarif etmek mümkündür. Öyle ki; dünya ekonomisi arşivi incelendiğinde bugün izleri hala hafızalardan silinmeyen 1929 Bunalımının sosyo-ekonomik bakımından

dünya ekonomisinin sırtına yüklediği ağır faturaya bakarak slumpfasyonun boyutları hakkında bir fikir edinebilmek mümkündür.

-Reflasyon

“*Reflasyon*”, stagflasyon veya deflasyon tehdidi altındaki ekonomilerin fiyatlar genel seviyesi açısından arzu edilen patikaya ulaşabilmek adına para ve/ya maliye politikalarıyla toplam talep uyarılarak ekonomik anlamda toparlanmayı, canlanmayı sağlama gayreti olarak tanımlanabilmektedir. Bu anlamda dünya ekonomisinde bir dönüşümün yaşandığının göstergesi olarak algılanan ve neredeyse bütün gelişmiş ülkeleri ağına çeken stagflasyonist ve deflasyonist eğilimler, reflasyon politikalarının deneyimlenmesini bir ihtiyaç haline getirmiştir. Bu anlamda ABD, İngiltere, Japonya ve Avrupa merkez bankalarının parasal genişleme adı altında aldıkları bu önlemler reflasyonist bir politika olarak değerlendirilmektedir.

-Dezenflasyon

Enflasyonist eğilimlerden uzaklaşmak ve ekonomiyi istikrarlı bir fiyatlar genel düzeyi patikasına yerleştirebilmek için para ve/ya maliye politikaları aracılığıyla toplam talebin ölçülü bir şekilde kısılması olarak tanımlanabilen “*dezenflasyon*” kavramı enflasyondaki düşüşe değil enflasyondaki artış hızının düşüşüne işaret etmektedir. Bu anlamda reflasyonist politikalarla tam anlamıyla simetrik bir uygulama olarak düzenlenmektedir.

-Çekirdek Enflasyon (Özel Kapsamlı Tüfe Göstergeleri)

Bilindiği üzere enflasyon kavramı altında esasında ekonomik karar birimlerinin satın alma güçlerinde meydana gelen değişim mercek altına alınmak istenmektedir. Bu amaçla kullanılan geleneksel fiyat endekslerinin önemli ölçüde geçici etkilerin baskısı altında olmaları sonucu enflasyon trendi hakkında edinilen bilgi de çok gerçekçi olmayabilmektedir. Bu da merkez bankalarının enflasyon konusundaki etkinliğini para politik ekseninde önemli ölçüde düşürmektedir. Merkez bankalarının istikrarlı bir fiyat düzeyi yakalayabilmek için geleneksel endeksler dışında kontrol ve müdahale edilebilir yeni bir endeks oluşturma gayreti olarak tanımlanabilen “*çekirdek enflasyon*” endeksle para politikası arasındaki ilişkinin daha geçişken olduğu bir durumu tesis etmeye yöneliktir (Alptekin, 2016).

DIŞ BORÇLARIN ENFLASYON ÜZERİNDE YARATTIĞI ETKİ

Enflasyon, genel olarak bir ekonomideki genel fiyatlar düzeyinde görülen sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, devamlı olmayan fiyat artışları, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen yükselme geçici sanılmakta ve enflasyon artışı olarak kabul edilmemektedir. Dolayısıyla enflasyon olgusu dinamik bir süreçtir (Kibritçioğlu, 2002).

Klasikler ve Monetaristler enflasyonun parasal sebeplerden kaynakladığını ifade etmişlerdir. Friedman (1963)'ın da ifade ettiği gibi “ enflasyon parasal bir olgu” dur. Para arzı artışları ekonomik büyümenin gerektirdiği parasal artıştan fazlaysa enflasyon ortaya çıkar.

Keynesyen talep ve arz yönlü enflasyon teorisi, fiyat düzeyindeki gelişmeleri enflasyonist açıkla ifade etmektedir. Tam istihdam düzeyinde toplam talepteki artış toplam arzdaki artıştan fazlaysa fiyatlar artacaktır. Mal ve hizmet talebindeki artış, faktör talebinde artışa sebep olacak ve bunların da fiyatı yükselecektir (Parasız, 2013: 229).

Dış borçlanmanın faiz oranlarına baskı yapması ve elde edilen dövizlerin birazının ithalat giderlerini karşılamak için kullanılması toplam arzı olumlu etkileyerek enflasyonist baskıyı azaltmaktadır. Dış borçların giderilmesi, ülkenin ihracat kazançlarından meydana gelen döviz miktarına, yeni elde edilen dış borçlar ve yabancı sermayeye bağlıdır. Fakat son iki kaynak geçici olduğu için ve sonra geri ödeneceğinden ülkelerin gelir kaynağı değildir (Erol, 2004: 78).

Dış borçların artmasında süreklilik arz etmesi bütçe açıklarına neden olarak enflasyonu etkilemektedir. Dış borçları artan bir ülke borçların ödenmesi için iç borçlanmaya gidebilmekle birlikte para basarak ya da sıkı maliye politikası uygulayarak alternatif kaynak arayışına gidebilir. Bozulan ekonomik dengeyi sağlamak için ayrıca devalüasyonda yapabilir. Ülkede yapılan devalüasyon ve borç servisindeki artış enflasyon oranını da yükseltmektedir. Dış borç faiz ödemeleri iç borçlanmayla ya da para arzı artırılarak giderilirse enflasyonist etki yaratır (Dornbusch, 1993: 20-21, 390).

Dış borçlanma yoluyla sağlanan dövizler çoğaltan kavramıyla toplam talebi genişleterek emisyon artışına neden olmaktadır. Dış borçlanmanın faiz oranlarını artışı baskılaması, elde edilen dövizlerin birazının ithalatın karşılanmasında kullanılması toplam arz üzerinde olumlu etki yaratarak enflasyonist baskıyı azaltmaktadır. Kamu kesimi açıklarının döviz rezervleriyle giderilmesi durumunda döviz karşılık elde edilen ulusal paranın kamu giderlerini karşılaması enflasyonist etki meydana getirmektedir (Duran, 1996: 450).

Gelişmekte olan ülkeler dış borç elde ettiğinde borcun alındığı dönemde o ülke için kalıcı olmayan bir rahatlama sağlarken, ödeme dönemlerinde ekonomik olarak küçülme sağlamakta ve enflasyona neden olmaktadır (Ulusoy ve Küçükkale, 1996: 16)

2007-2017 Dönemi Türkiye'nin Dış Borcunun Enflasyon Üzerindeki Etkisinin Veriler Doğrultusunda Ele Alınması

Dış borçlanma yoluyla üretimde tikanıklıkları açmak, sanayi alanında kullanılan işlenmemiş mal, makine ve yedek parça taleplerini gidermek kolaylaşmakla birlikte ekonomik büyümenin devamlılığı sağlanmaktadır. Ekonomik büyümedeki bu süreklilik, dışsal ekonomilerin oluşmasına ve sosyal sermayenin de artmasına yardımcı olmaktadır (Açba, 1994: 83). Dışsal ekonomilerin meydana gelmesi, üretim giderlerinin düşmesini sağlayacağından dünya pazarlarında ihracata yönelik firmaların rekabet gücünü arttırmakta ve ülkeye döviz girişini arttırmış olmaktadır. İthalatın azalması ve ihracatın artması sonucu milli gelirden meydana gelen artış yatırımların yetersizliği nedeniyle tüketime giderse ülke içi fiyatlarda artarak ve ithal girdi kullanan sektörlerde maliyetlerde artarak enflasyona hızlandıracaklardır.

Tablo 1

2007-2017 Dönemi Toplam Dış Borç Stoku, Artış Oranı, Toplam Dış Borç Stokunun GSYH'ye Oranı ve Enflasyon Oranı Verileri

Yıllar	Toplam Dış Borç Stoku (Milyon \$)	Artış (%)	Toplam Dış Borç Stoku / GSYH (%)	TÜFE Bazlı Enflasyon (%)
2007	249.925	20,15	8,9	8,4
2008	280.832	12,36	10,7	10,1
2009	268.753	-4,3	11,2	6,5
2010	291.694	8,53	10,5	6,4
2011	305.300	4,66	10,8	10,5
2012	341.932	11,99	9,3	6,2
2013	392.389	14,75	10,1	7,4
2014	405.019	3,21	9,7	8,2
2015	399.459	-1,37	10,2	8,81
2016	408.195	2,18	11,2	8,53
2017	453.207	11,02	11,0	11,92

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Verileri Kullanılmıştır

Türkiye'nin 2007-2017 Dönemi Dış Borcunun Enflasyon Üzerindeki Etkisi

2008 yılında küresel ekonomik krizin etkisiyle enflasyon oranımız bir önceki yıla göre artış göstererek %10,1 seviyesine ulaşmıştır. Aynı yıl dış borç stokumuzda % 12,36 oranında artış göstererek yaklaşık 280 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 2009 yılının ortalarına kadar devam eden krizin etkileriyle 2009 yılının sonlarında enflasyon oranımızda düşme gözlenmiş ve % 6,5 seviyesine düşerek tek rakamlı hale gelmiştir. Dış borç stokumuzda ise % 4,8 oranında bir gerileme yaşanmış ve yaklaşık 268 milyon dolara düşmüştür. Bu düşme ülke ekonomisi için olumlu gibi görünse de sonraki yıllarda dış borç stokundaki artış istikrarlı bir şekilde devam etmiştir.

2010 ve 2011 yıllarında ekonomi reel sektörün yeniden yapılandırılması ve canlandırılması ile ülke ekonomisinde toparlanma gerçekleşmiştir. 2011 yılında toplam dış borç stoku 305.300 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 2011 senesinde para politikası tarafından kontrolü sağlanamayan arz şoklarından dolayı enflasyon yükselerek tekrar iki haneli olarak artmış ve % 10,5 seviyesine yükselmiştir. 2012 senesinde ekonomik büyüme cari açığın yüksek olması sebebiyle yavaşlatılmıştır. Toplam dış borç stoku % 11,99 oranında artış göstererek 341.932 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Enflasyon 2012'den 2016'ya kadar geçen dönemlerde tek haneli rakamlara düşmüştür. Bu durum ekonomik istikrar açısından oldukça önemlidir. 2012 yılında enflasyon % 6,2 seviyesine düşmüştür. 2015 yılında toplam dış borç stoku % 1,37 oranında bir azalma göstererek 399.459 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Enflasyon oranı % 8,8 oranına yükselmiştir. 2016 yılında toplam dış bor artış oranı % 2,18 seviyesinde artarak dış borç stokumuz 408.195 milyon dolara ulaşmıştır. 2017 yılı dış borç stokunun en yüksek seyrettiği yıl olmuştur. 2017 yılında toplam dış borç stoku % 11,2 oranında artarak 453.207 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Enflasyon ise tekrar çift haneli rakamlara gelerek % 11,9 seviyesine yükselmiştir.

2009 yılında meydana gelen enflasyonist düşmeyle birlikte cari işlemler açığında da önceki yıllara göre azalma gerçekleşmiş ve yaklaşık 11 milyar dolar seviyesine düşmüştür. 2009 yılında 38 milyar dolar olan dış ticaret açığı 2011 yılında önceki ve sonraki yıllara göre en yüksek seviyeye ulaşarak yaklaşık 105 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

Cari hesapların açık verme nedenleri arasında o dönemde hüküm süren ekonomik yapıya, dış ticaret rejimi ve döviz kuru ile dış koşullara bağlı olmakla beraber, geçmişte Türkiye'de cari hesap dengesinin ciddi şekilde ve uzun süre devam eden bozulması, ödemeler dengesindeki açıklar dolayısıyla bir ekonomik krizle sonuçlanmıştır.

2017 yılında yaşanan siyasi ve jeopolitik risklerin azalması ihracatımızı 2014 yılından sonraki son iki yıla göre olumlu etkilemiştir. 2015 ve 2016 yılında

düşen ihracatımız önemli oranda artarak 2014 yılında ki seviyesine ulaşmıştır. 2014 yılından bu yana görülen ithalattaki gerileme de 2017 yılında artışa geçmiştir. İthalattaki artışta ihracatımızın büyük ölçüde ithal girdiye ve ara malına dayalı olması da etkili olmuştur. İthalatın ihracattan daha hızlı artmasına bağlı olarak dış ticaret açığı 76.8 milyon dolar olmuştur.

Tablo 2

2007-2017 Yılları İhracat, İthalat, Dış Ticaret Dengesi ve Artış Oranı ve Cari Açık

Yıllar	İhracat (Milyon \$)	İthalat (Milyon \$)	Dış Ticaret Denge (Milyon \$)	Dış Ticaret Artış Oranı (Milyon \$)	Cari Açık (Milyon\$)
2007	107.3	170.1	-62.8	-16.08	-36.9
2008	132.0	201.9	-62.9	-11.3	-39.4
2009	102.1	140.9	-38.8	-44.49	-11.3
2010	113.9	185.5	-71.6	-84.53	-44.6
2011	134.9	240.8	-105.9	-47.90	-74.4
2012	152.5	236.5	-84.1	-20.58	-47.9
2013	151.8	251.7	-99.9	18.78	-63.6
2014	157.6	242.2	-84.6	15.31	-43.6
2015	143.8	207.2	-63.4	25.05	-32.1
2016	142.5	198.6	-56.1	26.97	-33.1
2017	157.0	233.8	76.8	27.9	-47.4

Kaynak: Ticaret Bakanlığı & TÜİK

Enflasyonist dönemlerde satın alma gücünü daraltmak amacıyla vergi ve para politikası ile birlikte uygulanan borçlanma politikası da daraltıcı etkiler gösterecektir (Bülbul, 1988: 57). Ayrıca borçlanma politikasından faydalanmak için borç stokunun da kontrol altında olması gerekir. Çünkü borçlanmanın miktarındaki bir değişikliğin veya itfanın etkili olabilmesi veya beklenmeyen bir etkiye neden olmaması için borç yükünün hafif olması ve diğer temel ekonomik göstergelerin güçlü olması gerekmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gelişmekte olan ülkelerin finansman kaynağı olan dış borçlanmaya sürükleyen nedenler, teknoloji transferi için yeterli sermayeye sahip olmamaları, bütçe açıklarının olması, iç tasarrufların yeterli olmaması ve çözümlenemeyen

ekonomik sorunlardır. Sanayi üretimi bakımından dışa bağımlı olan bu ülkeler döviz ihtiyaçlarını karşılamak için de dış borçlanmaya gitmektedirler.

2007 yılında dış borç 249.925 milyar dolar olup, GSYH içindeki payı %8,9 düzeyinde iken enflasyon oranı %8,4 olduğu görülmektedir. Sonraki yıllara bakıldığında enflasyon ile borç stoku arasında benzerlikler görülmektedir. 2008 yılında %2 oranında borç stokunun enflasyonun üzerinde gerçekleştiği, 2008 yılında borç stokunun (-) olduğu yani azalma gerçekleştiği ve enflasyonda ise %3,6 oranında düşüş olduğu gözlemlenmektedir. 2010 yılında dış borç stokunun bir önceki yılda meydana gelen azalmayı da ortadan kaldıracak şekilde artış gösterdiği görülmektedir. 2009 yılında 12 milyar dolar azalma meydana gelmişken 2010 yılında 23 milyar dolar artış meydana gelmiştir. Bu artış miktarı 2011 yılında 14 milyar dolar olarak görülmektedir. 2010 yılında enflasyon oranında değişiklik olmadığı görülmektedir. 2011 yılında enflasyon %10 düzeyine, dış borç GSYH oranı ise %10,8 oranına ulaşmıştır. Enflasyon ile dış borç değişim oranları paralellik göstermemekte ancak değişim yönleri uyumlu seyretmektedir.

Dış borç değişim oranları ile enflasyon arasındaki ilişkiye gelince, belli bir örüntü şeklinde değişiklik görülmemektedir. 2008 yılında dış borç enflasyon birlikte artmıştır, 2009 yılında dış borç enflasyonla aynı yönde değişim göstermiştir, her ikisi de azalmıştır. 2011, 2014, 2015 yıllarında dış borç değişiminin tersine enflasyon değişimi gerçekleşmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında enflasyon dış borç ile beraber artış göstermiştir.

Enflasyonun düşürüldüğü dönemlerde, belirsizlikler azalmış, faizlerin düşürülmesiyle birlikte yatırımlar artmış, üretim miktarında artış sağlanmış, ihracat hem maddi hem de miktar olarak artarak Türkiye'nin dış ticaretteki pazar payında artış sağlamış ve tüm bunların ekonomik büyümeye katkısı olumlu olmuştur.

Alınan dış borçlar ülkede döviz cinsinden bir sermaye artışına neden olmakta fakat bu fazlalık yatırımların yetersizliği ve tüketimin yüksek olmasından dolayı verimsiz alanlara kayarsa yurtiçi fiyatların artmasına yani enflasyona neden olabilir. Kamu açıklarının gidermek, ithalata kaynak sağlamak ya da alt yapı yatırımlarında kullanarak toplam talepte artış yaratmasında enflasyona yol açabilmektedir. Vadesi gelen borçlarını ödemekle yükümlü olan ülke ihracat gelirlerini yükseltmesi gerekmekte ve bu da ülkeyi devalüasyon yapmaya zorlayabilmektedir. Böylelikle artan ihracattan dolayı bazı sektörlerde piyasa arzı düşecek ve fiyatlar genel seviyesi artma yönünde olacaktır.

Borçlanmanın enflasyonist etkisi incelenirken borçlanma, para basma, üretim maliyetlerini artırma gibi etkilerle karşılaşılmaktadır. Borçlanmaya klasiklerin belirttiği gibi doğal afetler, savaşlar ve çok büyük yatırımların finansmanı için başvurulması gerekmektedir. Bütçe açıklarını gidermek için kullanılan borçlanma istikrarlı olmamalıdır.

Türkiye, vadesi gelen dış borçlarını ödemek ve cari işlem açıklarını kapatmak için borç almakta ve borç stokunun devamlı olarak artmasına sebebiyet vermektedir. Borç stokunun artmasını engellemek için cari işlemlerde meydana gelen açığın giderilmesi mal satımı sonucu elde edilen kazançlarını çoğaltıcı, dış mal alımı masraflarını ise düşürücü politikaların uygulanması gerek olmaktadır.

Türkiye’de enflasyonun düşürülmesinde bütçe açıklarının azaltılarak parasal genişlemenin kontrol altında tutulması gerekmektedir. Faiz dışı bütçe politikalarının devam edilmesi bütçe açıkları için önemlidir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Acar, F. (2013). Türkiye ekonomisine genel bakış (2001-2013). *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(2).
- Açba, S. (1991). *Devlet Borçlanması*. Adım Yayıncılık.
- Akan, Y. & Kanca, O.C. (2015). Türkiye’de dış borçlanma, büyüme ve enflasyon ilişkisi: var yaklaşımı (1980-2013). *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, 33(3), 1-22.
- Alptekin, V. (2016). *Makro İktisat*. Eğitim yayınevi.
- Çataloluk, C. (2009). Kamu borçlanması, gerçekleşme biçimi ve makroekonomik etkileri (Teorik bir yaklaşım, Türkiye örneği). *Balıkesir Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 240-258.
- Çelen, M. & Zülfüoğlu, Ö. (2008). Klasik kamu borçlanma teorisinin oluşumu, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, XXV(2).
- Çisil, E., Tutar, E., Tutar, F. & Eren, V. (2012). An analysis of external debts of Turkey (1980–2012). *International Conference On Eurasian Economies*.
- Çöğürçü, İ. & Çoban O. (2011). Dış borç ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (1980-2009). *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13 (21), 133-149.
- Demir, O. (2002). Durgun durum büyümeden içsel büyümeye. *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(1).

- Doğan, Z. (2014). Ekonomik büyüme süreçlerinin analizinde yeni açılımlar ve büyümenin yersel dinamikleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6, 365-380.
- Günaydın, İ. (2004). Bütçe açıkları enflasyonist midir? Türkiye üzerine bir inceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1).
- Gürdal, T. & Yavuz, H. (2015). Türkiye’de dış borçlanma ekonomik büyüme ilişkisi: 1990-2013 dönemi. *Maliye Dergisi*, 168
- Kamacı, A. (2016). Dış borçların ekonomik büyüme ve enflasyon üzerine etkileri: panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 2(1).
- Karagöl, E. T. (2010). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Borçlar, 26
- Kaya, M. G. & Öz, E. (2016). Enflasyon, bütçe açığı ve para arzı ilişkisinin Türkiye ekonomisi açısından değerlendirilmesi: 1980-2014 dönemi. *Yönetim ve Ekonomi*, 23(3).
- Kutlu, S. & Yurttagüler, İ. (2016). Türkiye’de dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1998-2014 dönemi için bir nedensellik analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(1), 229-248.
- Özden, M. (2014). İktisadi büyüme ve kalkınma olgusunda dış ticaretin yeri ve önemi: Türkiye örneği. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Özel, H. A. (2012). Ekonomik büyümenin teorik temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 63-72.
- Sugözü, H. İ. & Yiyit, M. (2010). Borçlanmanın enflasyona etkisi üzerine teorik yaklaşımların temel özellikleri. *Maliye Dergisi*, 158.
- Ulusoy, A. & Küçükkale, Y. (1996). Türkiye’de dış borçların iktisadi büyüme ve enflasyon üzerine etkisi, granger nedensellik testi. *Yaklaşım Dergisi*, 7(21).
- Zerenler, M. (2003). Devletin dış borçlanmasının türkiye ekonomisi üzerine etkileri. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 187.